

CZÓBEL BÉLA (1883-1976)

Ringenspiel (Körhinta) | Carousel, 1904

Olaj, vászon | Oil on canvas, 37 x 47 cm
Jelezve jobbra lent | Signed bottom right: Czobel 904

Kezdő ár | Starting price: 36 000 000 Ft / 100 000 EUR
Beccsérték: 50 000 000 – 80 000 000 Ft
Estimate: 138 889 – 222 222 EUR

PROVENIENCIA | PROVENANCE:
| egykor Pogány József tulajdonában

KIÁLLÍTVA | EXHIBITED:
| Nagybányai jubiláris képműkiállítás, Nagybánya, 1912. augusztus 1-31., 83. tételszám (*Ringenspiel* címen)
| Újragondolt Czobel, Czobel Múzeum, Szentendre, 2017. január-április
| Párizs - Nagybánya 1904-1914, Budapest, Virág Judit Galéria, 2018. október 26. - november 18., 7. tétel

FELTEHETŐEN KIÁLLÍTVA | PRESUMABLY EXHIBITED:
| Salon d'Automne, Párizs, 1905, 384. tételszám (*Soleil'd automne (Őszi nap)* címen)

A MŰ EMLÍTÉSE A SZAKIRODALOMBAN | CITED IN LITERATURE:
| Barki Gergely: WANTED – A Nyolcak lappangó művei, Artmagazin, 2010/1, 72-79.
| Barki Gergely: Czobel Béla. In: A NYOLCAK.
szerk: Markója Csilla, Bardoly István, Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2010, 245.
| Jurecskó László: Czobel Béla Nagybányán. In: Czobel egy francia magyar.
Szerk: Barki Gergely, Bodonyi Emőke, Ferenczy Múzeum, Szentendre, 2014, 28.
| A festmény 2016-os előkerülésekor számos napilapban, magazinban jelent meg hírtudósítás.

1. Czobel festménye az Újragondolt Czobel kiállításon
(Czobel Múzeum, Szentendre, 2017)

2. Körhinta a fehér elefánttal a Luxembourg-kertben

3. Körhinta Párizsban

4. Luxembourg-kert, Párizs, 1900

AZ UTOLSÓ HIÁNYZÓ LÁNCSEM

Czóbel Béla életművének korai szakaszára sok évtizeden keresztül kevesebb figyelem irányult, egyrészt az akkor még élő művész aktuális tevékenysége fedte homályba az igazán izgalmas posztimpreszionista-, fauve- és expresszionista korszakok jelentőségét, de a mellőzés sokkal inkább annak tudható be, hogy a pálya meghatározó, nemzetközileg is jelentős, korai szakaszában készült művek döntő többsége elveszett, így a kutatók jöszereivel csak sötétben tapogatózhattak. Mindezek miatt a korai oeuvre feldolgozására és alapos bemutatására korábban alig volt esély. Még ma is teljes évek termése, köztük valóságos főművek várják ismeretlen helyen újra-felfedezésüket. Az elmúlt évtizedek irányzottan az elveszett művek felkutatását célzó kutatásai, valamint a műkereskedelem felhajtó erejének köszönhetően legalább

két tucatnyi korábban elveszettnek hitt, vagy teljesen ismeretlen Czóbel-mű került elő az első világháborút megelőző időszakból. Legfontosabb párizsi kiállítási szereplései sajnos még ma is igen nehezen rekonstruálhatók, hiszen sok esetben a kiállított művek jelentős részéről ma nem tudunk semmit.

A *Ringelspiel* című kis vászon szintén az ún. „WANTED”-képek sorába tartozott, és csupán öt éve, 104 évi (!) lappangás után került elő újra, így Czóbel egyik fontos kiállítási szereplése teljes mértékében rekonstruálhatóvá vált. Az utolsó hiányzó láncszemként előkerült kép jelentős adalékkul szolgál nem csupán a Czóbel-életmű, de a nagybányai festészet történetének feldolgozásában is. Az 1912 augusztusában rendezett Nagybányai jubiláris képkiallításon Czóbeltől összesen hat festmény szerepelt, s

korábban közülük ötöt tudtunk azonosítani, csupán egy körhintát ábrázoló kép felbukkanását vártuk az 1912-es katalógusban szereplő cím (*Ringelspiel*) alapján. A hat festmény mellett „a nagybányai iskolában készült tanulmány-műveket” is kiállítottak Czóbeltől a szervezők, de ezek címét és számát sem ismerjük, így azonosításuk szinte lehetetlen.

Az egykori rendezők a tárlatra nem a festőtől közvetlenül kérték kölcsön alkotásait, hanem magángyűjteményekből, Maticska Jenő édesanyjától és leginkább a festő sógorától, Dr. Réh Bélától érkeztek festmények a jubiláris kiállításra. Tárgyalt művünket egy másik sógor, a festő Ilonka nevű testvéreinek férje, a később ismert újságíró, irodalomkritikus és politikus, Pogány József bocsátotta a szervezők rendelkezésére.

„És lovaikon vágatnak előttünk,
s közöttük lányok, világos ruhában,
már-már túlnagyok; s a kör mámorában,
átnéznek rajtunk, föl és el felettünk –

És időnkint egy fehér elefánt.

S az egész fut és kergeti a végét,
kering, forog s nincs célja. Mint szalag
nyúlik egy-egy folt, piros, szürke, mélykék,
s profil, mely kezdődött és elszaladt.
S néha egy mosoly, játék üdve, békét
s álmot sugárzó: tőle boldog és szép
ez az egész, hajszás, vak forgotag”

Rainer Marie Rilke: Körhinta, Jardin du Luxembourg, 1906
(részlet, Szabó Lőrinc fordítása)

5. Kees van Dongen: Körhinta a Place Pigalle-on, 1904, magántulajdon

6. Kees van Dongen: Le carrousel, 1904

RITKA MINT „A FEHÉR ELEFÁNT”, AVAGY A KÖRHINTA HELYE AZ ÉLETMŰBEN

Az 1912-es katalógusban minden Czöbel-mű címe mellett feltüntették festésének dátumát, még azon képek esetében is, ahol magán a képen nem látható datálás. Targyalt festményünk az egyetlen, ahol nem szerepel évszám a cím mellett, holott a művön magán olvasható a „904”-es dátum, igaz meglehetősen töredékesen. Stílusa, ropogós posztimpreszionista felfogása miatt inkább a következő év tavaszán-nyarán, Belgiumban, Brüggeben és Zeebrüggeben festett képek felfogásához, megformálásához áll közelebb, de mindenképpen túllépést jelent az 1904 nyarán Nagybányán készült, még inkább a plein air naturalizmus és az impresszionizmus készletével operáló festményekhez képest. Mivel a szignó alatt az 1904-es dátum olvasható, a legvalószínűbb, hogy az

év őszén, talán szeptember végén készülhetett, mikor még erejét fitogtatja a nap és a lombok is zölden harsognak. A színes ruhák kaleidoszkópszerű kavalkádja ugyan már a nyári ruhatár őszi cseréjéről árulkodik – Párizsban ezt szigorúan vették akkoriban –, de a nap ellen védő szalmakalapok még fel-felbukkannak.

Hogy a festmény esetleg kiállításra került Czöbel valamely párizsi bemutatkozása-kor is, egyelőre nem tudjuk bizonyítani, erre az 1905-ös Salon d'Automne-on kiállított Soleil d'automne (Őszi nap) címen szereplő, ma még azonosítatlan festmény lehet a legesélyesebb aspiráns.

A helyszín nehezen azonosítható, ám több jel is arra utal, hogy már nem Nagybányán, hanem Párizsba visszatérően festette Czöbel a

képet, a legvalószínűbb, hogy a rue Vaugirard-i műteremlakásához közel eső Luxembourg-kertben, ahova rendszeresen eljárt krokizgatni, festegetni, s ahol több körhinta várta a parkba ellátogató gyermekeket. Párizs szerte ma is igen népszerűek a több mint egy évszázada mit sem változó körhinták, s közülük a legidősebb (141 éves) éppen a Luxembourg-kert közepén üzemel napjainkban is. Az azonosítást egyértelművé tehetné, ha a „Karussell” forgatagában feltűnne „egy bőszi piros oroszlán”, vagy éppen „egy fehér elefánt”, ahogy alig két évvel később az akkor éppen szintén a közelben, Czöbel fiatal magyar kollégájával, Berény Róberttel egy házban lakó Rainer Marie Rilke is megénekelte Karussell, Jardin du Luxembourg című költeményében. A kép címét már minden bizonnyal a nagybányai

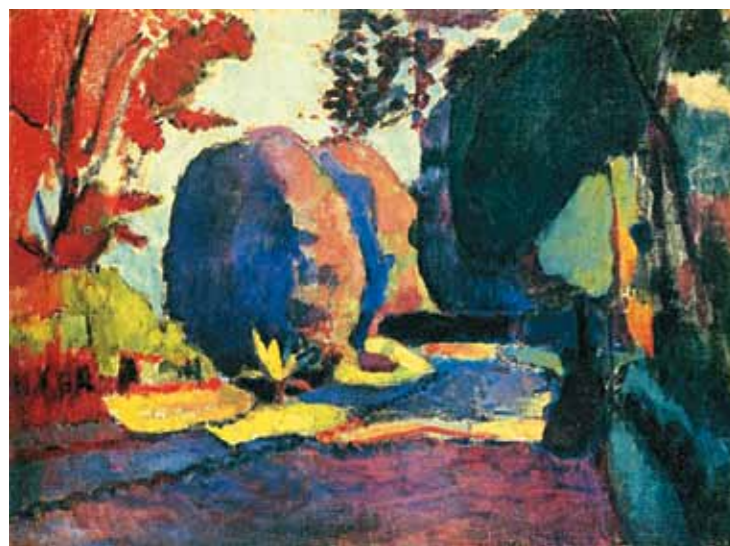

9. Czöbel Béla: A piac sarka (Bon Coin), 1905

10. Czöbel Béla: Téren, 1905-1906, magántulajdon

7. Henri Matisse: A Luxembourg kert, 1901, Hermitage Museum

8. André Derain: Estaque, 1905, magántulajdon

szervezők adták, Czöbel maga is feltehetően a franciából kölcsönzött Carrousel mellett döntött volna, de Nagybányán, a monarchia területén nem volt használatban a Rilke által is megverselt német Karussell formula sem, hanem az osztrák területeken ismert Ringelspiel kifejezés terjedt el, ahogy sokan még ma is emlegetjük a körhintát, akár Budapesten is.

1906 nyarán, egy évi kihagyással újra visszatért Nagybányára Czöbel, s magával vitette Párizsban és Belgiumban festett műveit – köztük talán tárgyalt képünket is –, hogy megismertesse a festőkola fiataljaival a legfrissebb „párizsi divatot”. Ferenczy Károly és Réti István a kolónia doyen-jei elképedve és fintorogva fogadták Czöbel modern pálfordulását, de a fiatalok között valóságos forradalmat robbantottak

ki ezek a harsány koloritú, plakátszerű, kontúros, posztimpreszionista művek, melyek nyílt szembenállást testesítettek meg az iskola adigra avittá vált plein air szemléletével szemben. Czöbel ezzel, szinte tudtán kívül elindított egy új mozgalmat, melyet az öregek gúnyosan „neo”-nak neveztek el. Targyalt művünk amiatt is fontos, korábban hiányzó láncszemnek tekinthető, hogy általa megismerhetjük Czöbel festészetének azt az átmeneti fázisát, amikor még nem a hangsúlyos kék kontúrok határozták meg a kép szerkezetét, hanem az egységes, de még nagyon tarka színfoltok. Úgy tűnik, hogy ezt a fajta „kicsapongást” még szívesen fogadták Czöbeltől a nagybányai öregek is, hiszen ezt a képét többek között Ferenczy Károly képeinek társaságában, vele egy teremben mutatták be 1912-ben.

A Ringelspiel ahogy akkor, ma is az életmű legkorábbi szakaszának kiemelkedő képeként ünnepelejük, s talán nem túlzás azt állítani, hogy az utóbbi évek legszerethetőbb Czöbele kerül most kalapács alá. Ízig-vérig különleges, unikális gyűjtői darab, de múzeumaink, sőt talán külhoni múzeumok is büszkén válogathatnák gyűjteményükbe. Ha tíz-tizenöt évvel korábban került volna elő, minden bizonnyal nem maradt volna ki sem a magyar Vadak, sem a Nyolcak tevékenységét bemutató kiállításokról, de az Allegro barbaro című, Musée d'Orsay-ban rendezett kiállításunknak is delikát darabja lehetett volna, ahogy a Nagybánya festészetét feldolgozó kiállításoknak is.

BARKI GERGELY